

Оливера Жижовић

ЈОСИФОВИ БИБЛИЈСКИ СНОВИ У РОМАНУ ТОМАСА МАНА „ЈОСИФ И ЊЕГОВА БРАЋА”

У тетралогии Томаса Мана *Јосиф и његова браћа*¹, како истиче и сам приповедач, снови „играју одлучујућу улогу”². То потврђује и податак да је у роман укључено чак четрнаест веома значајних, углавном архетипских снова, три архетипске визије (које су продукт несвесног, па су, дакле, сродне сновима и такође подложне тумачењу), а укратко је наведено и неколико снова који немају већу композициону и фабуларну важност, али у датом тренутку имају психолошки значај за сневаче.

Не само да главни јунак Јосиф сања своје велике и животно важне снове већ и други ликови доста сањају. Осим пет Јосифових снова (*Сан о киши, Небески сан, Сан о снововима, Сан о сунцу, месецу и звездама* и *Сан о сфинџи*), у роману је посебна пажња посвећена и трима Јаковљевим сновима (*Сан о лестивама, Сан о Анују* и *Сан о рвању са Нејпознатим*)³, као и

¹ Тетралогии *Јосиф и његова браћа* (превео Т. Бекић, Матица српска, Нови Сад, 1990) чине: први том – *Приче Јаковљеве* (први пут објављен 1933. године), други том – *Млади Јосиф* (1934), трећи том – *Јосиф у Еџипћу* (1936) и четврти том – *Јосиф Храништел* (1943). У даљем тексту ће приликом навођења бити изостављен назив тетралогии (*Јосиф и његова браћа*) и дати само наслови појединачних томова.

² Т. Ман, *Јосиф у Еџипћу*, 410.

³ Сви снови су насловљени по кључном мотиву или лику који се у њима јавља, уз напомену да је у роману само Јосифов *Небески сан* експлицитно насловљен, док су поглавља у којима се износе снови о клањању снопова и клањању сунца, месеца и звезда насловљена: *Сновови и Сунце, месец и звезде*. Стога ћемо у наслову ових снова и ми изоставити реч „клањање” а задржати облик „снопови”, будући да се тиме наглашава да је сваки брат увезао по један сноп, који га потом симболизује, док би се важност сваког брата понаособ донекле изгубила уколико бисмо употребили збирну именицу „снопле” и сан назвали *Сан о снопљу*.

сну Потифарове жене Мут-ем-енет о Јосифу, сну Мај-Сахмеа, старешине затвора у који Јосиф доспева, али и сновима које ће „сневач снова”, Јосиф, протумачити, а које су уснили фараонов пехарник и пекар, а потом и сам фараон. Стога се, с правом, може говорити о својеврсној „граматици снова”⁴, којој се на свој начин повинују сви кључни ликови Манове тетралогije.

Како је основна „формула” на којој је изграђена прича о Јосифу – „мит плус психологија”, не чуди да је Томас Ман, као „страствени поклоник те комбинације”⁵, у роман укључио велики број снова, и то управо архетипских, будући да се, сходно њиховој природи и изворишту у колективном несвесном, у њима аутентично спајају митологија и психологија. Да на такво Маново опредељење није пресудно утицао изворник, односно библијски подтекст, који је и сâм богат сновима, већ структура и начин устројства романа, потврђује и посезање за додатним сневним садржајима, којих нема у *Светом Јисму*.⁶ При томе су и снови преузети из Библије, уз наизглед незнатне и благе модификације или нешто другачије акцентовање, добили ново значење, усклађено са романескном целином и контекстом у који су пренети.

Овај поступак посебно је дошао до изражаја у два Јосифова сна – *Сну о снововима* и *Сну о сунцу, месецу и звездама*, док његова три преостала сна немају подтекст у Библији, већ су део додатне, Манове карактеризације овог књижевног лика. Снови су, наиме, прилагођени основној намери аутора, која се пре свега заснива на жељи да се што свеобухватније и што дубље предочи психологија ликова, њихова несвесна мотивација и важност коју снови имају за њихов унутрашњи живот.

Као покретачи радње и средство антиципације будућих догађаја, у *Јосифу и његовој браћи* (као, уосталом, и у библијској причи о Јакову и Јосифу), снови су углавном прозирни и могу се тумачити на нивоу

⁴ Насупрот „граматици снова” у роману је тематизована и „месечева граматика”, којој се повинује само Елијезер, надзорник куће и први слуга на Јаковљевом имању. Он, наиме, није имао сопствено, чврсто омеђено Ја, већ се идентификовао са својом *улогом*, односно са својим претходницима, услед склоности ка „месечевој граматичи”, која подразумева употребу првог лица јединине када би заправо требало говори у трећем лицу. У својој преписци са Керењијем, Ман то коментарише као „примитивни недостатак ’јединства личности’, о којем Јунг говори” (Т. Ман, К. Керењи, *Разговор у писмима*, приредио и превео Т. Бекић, Ков, Вршац, 2003, 86)

⁵ Т. Ман, К. Керењи, нав. дело, 86.

⁶ Ман, наиме, преузима неке мотиве из Енкидуовог сна из *Епа о Гилгамешу*, који су аналогни миту о краљу Етани, и приписује их Јосифу у његовом *Небеском сну*, као што се у Јаковљевом *Сну о Ануџу* ослања на египатску митологију. За сан Мут-ем-енет користи епизоду из Кур’ана, које нема у Библији (реч је о женском поселу), коју *најпре* претаче у *сан*, да би потом, поигравањем и пародијско-иронијским преосмишљавањем, на специфичан начин тај садржај постао део романескне реалности.

објекта, односно дословно, као Божије објаве. Међутим, главни печат који Ман даје *свим* сновима у тетралогiji јесте *дубинско-психолошки ирисџи*, чиме они постају подстицај за унутрашњи развој ликова, односно подстрек за отпочињање њиховог процеса индивидуације.⁷ Ова, унутрашња димензија снова уједно је најважнија и управо она захтева тумачење и шире сагледавање. Стога се примена методе тумачења Карла Густава Јунга показује не само као адекватна предмету проучавања, већ и као нужна, будући да су друге методе немоћне и неприменљиве на архетипске снове и откривање дубљих, архетипских процеса који се одигравају у душама сневача, битно одређујући њихове животе и судбине.

Јунгова метода, прилагођена тумачењу литерарних снова, подразумева да се сваки сан приликом тумачења мора ставити у контекст стања свести лика који га сања и његове актуелне животне ситуације, при чему је важно не само сагледавање сна на нивоу објекта већ, што је много значајније, и на нивоу субјекта, односно не само дословно већ и *метафорично* – када се сан посматра као израз унутрашње драме у којој су сви елементи, објекти и ликови аспекти сневача, непознати његовој свести. При томе Јунг инсистира да се сваки сан мора тумачити не само *каузално*, односно увидом у оно што га је узроковало, већ и *финално*, имајући у виду оно што он припрема, будући да сваки психолошки моменат има Јанусово лице, то јест гледа и натраг и напред.

На тај начин ће бити сагледана и два Јосифова „библијска сна” у Мановом роману, односно Јосифови снови који свој подтекст имају у Библији. Реч је о *Сну о снововима* и *Сну о сунцу, месецу и звездама*, који представљају целину и могу се посматрати као *један сан из два дела* (попут два чувена сна које је фараон уснио исте ноћи, а које ће му Јосиф протумачити). Мада своја два сна Јосиф није сањао исте ноћи, нема сумње да је други сан *небеска потврда* првог и да има исту симболику као први, само подигнуту на много вишу, небеску раван, чиме уједно добија и неке нове конотације. То наглашава и сâм приповедач, који поводом *Сна о сунцу, месецу и звездама*, истиче да је Јосиф заправо уснио „*исти сан*, само што је то овом приликом било у *тако раскошном виду* да је то била *наглашена потврда* а не само обично понављање приказања са снововима”⁸.

Неопходност небеске потврде заправо је део, у роману веома важне, идеје о „обртању сфере”, која се заснива на уверењу да само када

⁷ Индивидуација је процес психичког сазревања и трансформације, чији је циљ развој индивидуалне личности и постизање њене целовитости. Током индивидуације снови су изузетно значајни, као једно од најбољих средстава да се изађе на крај са унутрашњим проблемима, а сам процес се најбоље прати управо посредством снова.

⁸ Т. Ман, *Млади Јосиф*, 145. Подвукла О. Ж.

постоји огледање земаљског у небеском и небеског у земаљском животу има смисао.⁹ Обртање сфере, односно преплитање и смењивање симболике горе–доле, небо–пакао, успон–пад, небеско–земаљско, прожимају роман у целини и структурно утичу на све његове елементе, а свој печат остављају и на сновима јунака, који се без увида у дејство овог обрасца не могу потпуно сагледати и разумети.

Такво разумевање света има и Манов Јосиф, син човека „митског образовања” који је „увек знао шта се са њим збива”, па је гледајући у звезде „свој живот увек везивао за божанско”. И Јосиф је, попут Јакова, био уверен да „животи и збивање без истинске појаврде у сфери више стварности... који... не могу да се огледају и препознају у небеском, није уопште ни животи ни збивање”¹⁰.

Стога, да је изостала небеска потврда Јосифовог *Сна о снововима*, он би имао много мању вредност и искључиво лични, па тиме и сасвим ограничен смисао, док путем потврде кроз небеску симболику, у *Сну о сунцу, месецу и звездама*, сневна порука поприма шири, општи значај.

Сан о снововима је у Мановом роману предочен посредством дијалога у ком Јосиф покушава да браћи, одмах по буђењу, исприча шта је уснио током поподневног одмора, док је у пољу са њима жњео пшеницу.¹¹

У сну се Јосиф са браћом налазио у пољу, и ојети су жњели пшеницу, с тим што није била њихова њива, већ нека друга, „некако чудесно страна”. Без речи су везивали снове хлебног зрнелца, тако што је Јосиф стајао у средини круга, а једанаесторица браће, укључујући и малоџ Вењамин¹², у кругу око Јосифа. По завршетку посла, док су се удаљавали с њим Рувим се осврнуо и, ојети без речи, показао руком на снове. Сви су заспали и гледали држећи руке изнад очију. Видели су како

⁹ Идеја о „обртању сфере” заснива се на ставовима архајског човека, који сматра да ни предмети спољашњег света ни људске активности саме по себи немају никакву стварну вредност, већ да је добијају само уколико су укључени у стварност која их надилази, односно ако су способни да понове примордијални чин, да онашају неки митски предло- жак, ситуацију или поступке богова, хероја и митских предака.

Живот је непрекидно понављање дела која су утемељили други, односно неког архетипског обрасца, што догађаје своди на категорије, а личности на архетипове. Тек на тај начин они добијају виши смисао и вредност, односно престају да буду профани и постају свети. (Видети: М. Елијаде, *Мити о вјечном повраћку*, превела Љ. Новковић, Загреб, 2007.)

¹⁰ Т. Ман, *Млади Јосиф*, 220. Подвукла О. Ж.

¹¹ Због начина на који Ман предочава Јосифов сан, он ће овде бити препричан, будући да је у роману дат у виду дужег разговора који Јосифа води са браћом, уз њихово опирање да чују сан, а након што га Јосиф ипак исприча, дате су и детаљне реакције браће. (Видети: Т. Ман, *Млади Јосиф*, 133–140.)

¹² У романескној реалности осмогодишњи Вењамин, Јосифов рођени, најмлађи брат, тог дана није био са браћом у пољу.

Јосифов сной стоји у средини, сасвим усјравно, а снойови браће га окружују и клањају му се у кружу.

Овај сан је уследио непосредно након што је Јосиф од оца добио, тачније измолио Рахилин вео – свету тканину коју је невеста носила на дан венчања, а Јаков га је још прве брачне ноћи наменио „у наслеђе с колена на колена”, да га носе „миљеници међу безбројнима”¹³. Реч је, дакле, о симболу посебне наклоности и својеврсној најави ко ће бити, односно, ко за оца већ јесте благословени.

Стога се *Сан о снойовима каузално* може посматрати као неопходна, од Бога примљена потврда да Јосифу заиста припада мајчин, Рахилин вео, док се *финално*, у смислу објективне романескне реалности, сан може разумети као антиципација онога што ће се много касније десити у Египту, када браћа, услед суше и глади, дођу да купе жито, које ће им продати Јосиф Хранитељ. Потом ће се цело Јаковљево племе преселити у Египат и тиме фактички бити под Јосифовом влашћу, будући да је Јосиф у Египту био најзначајнији, главни представник и извршилац фараонове власти, по утицају, моћи и овлашћењима одмах иза фараона. То наговештава и почетак сна, у ком Јосиф примећује да се нису налазили на њиховој њиви, него некој другој, која је била „чудесно страна”. У Египту, на тој „чудесној страни њиви”, браћа ће се заиста поклонити пред Јосифом, тражећи од њега жито, јер њихови „класови” нису довољни да прехране своје породице, а потом ће, након пресељења, и формално бити под Јосифовом влашћу.

Мада је Јосиф свој сан уснио усред дана, у пољу, док је с браћом заиста жњео пшеницу, што је и био окидач за сан, изабрана симболика донекле је страна и Јакову и целој породици, јер су они првенствено били номади, пастири. Пшеницу су гајили „више по налогу памети, а не из унутрашње склоности”, па је „месечев пастир”, Јаков, чак осећао извесну одбојност „према служењу груди земље рићег земљоделца”.¹⁴ И у том погледу Јосиф се, дакле, издваја, што наговештава и његов сан, у коме жито симболично осликава Јосифову психологију и схватање живота – као раста, сазревања, смрти, али и клијања и ускрснућа. Уз то, жито је било и атрибут Тамуза-Думузија, с којим се Јосиф у роману такође изједначава, а и Јаков је у једном тренутку свог и Рахилиног првенца назвао Думузи.

Није неважно ни то што се у сну управо Рувим окреће и показује браћи да се њихових једанаест снопова клања Јосифовом снопу, јер је Рувим једини био суштински спреман да увиди и прихвати Јосифово

¹³ Исто, 103. Подвукла О. Ж.

¹⁴ Исто, 130.

првенство, тим пре што је благослов по праву првородства припадао управо најстаријем Рувиму.

Коментаришући Јосифов библијски сан Мари Луиз фон Франц подсећа да су снопови пшенице тада били симбол рађања људског живота, као и да је човек био повезиван, па и изједначаван са пшеницом. „Попут пшенице, човек сазрева, бива покошен смрћу и поново клија из корена. На тај начин је циклус живота, смрти и враћања у вечни живот био пројектован у пшеницу”. У Мановом роману такво поимање је кључни део Јосифове психологије. Фон Францова наглашава да сан показује и Јосифову „унутрашњу предодређеност да буде вођа”¹⁵, што у контексту Манове тетралогije упућује да ће и на *унутрашњем*, психолошком плану, у свом индивидуалном развоју и самоостварењу, Јосиф надмашити браћу (а судећи по другом сну, и оца и мајку). Између осталог, снови о житу сугеришу и унутрашњу плодност и пут унутрашњег стваралаштва.

Међутим, потребно је нагласити да су у Јосифовом сну и браћа и Јосиф представљени *истим* а не, рецимо, различитим *симболом*. Код Јевреја је пшеница један од обредних приноса и означава се хебрејском речју чији је корен сродан појмовима одабира, бирања, завета и благослова. Реч је о корену речи који гласи *брк* и значи благослов (као и благословити, благословен), а сродан је изразу за колена и клањање. Сва браћа ће бити благословена, јер су Израиљ, део завета и одабрани су, па су у том смислу и једнаки, као што ће се сви и поклонити Јосифу.

Они су дакле *исте врсте*, истородни, што није неважно у контексту романескне целине и Јосифовог *несвесног* доживљаја браће. Мада на нивоу свести жели да се узвиси или мисли да се већ узвисио, Јосиф браћу несвесно доживљава као истородне. Примера ради, он је могао сањати да се његовом снопу пшенице клањају снопови јечма које су браћа увезала, као што је у свом другом сну његово несвесно за браћу „изабрало” симбол звезде, а за родитеље другу симболику – сунце и месец.

Преносећи Јосифов сан из *Библије* у нови контекст, Ман је посебно истакао детаљ који је постао изузетно важан за разумевање сна, сада смештеног у ново и другачије значењско окружење. У *Библији* Јосиф прича браћи: „Везасмо сноплe у пољу, па мој сноп уста и исправи се, а ваши снопови иђаху у *наоколо* и клањаху се снопу мојему” (Мој I, 37:7). Преузимајући овај сневни садржај, Ман посебно наглашава да је Јосиф током везивања снопова стајао у *средини круга*, да би потом његов сноп остао у *центру*, окружен сноповима браће, који су му се из тако формираног круга клањали. Овај детаљ даје сну дубљи смисао и носи важан значењски слој који није присутан у *Библији*.

¹⁵ М. Л. фон Франц, *Свети снова*, превела М. Совровић, As-Sovex, Београд, 2005, 70–71.

Круг и његов центар симболизују *мандалу*, „магијски круг” који формирају Јосиф и његова браћа, односно снопови пшенице које су они увезали. Реч је обједињујућем симболу, који, када се јави, упућује на неопходност и жељу сневача за целовитошћу, унутрашњим складом и редом. Мандале се спонтано јављају у сновима у периодима раздирућих криза и конфликта, па и психичке дезоријентисаности. Оне представљају покушај компензације хаотичног стања и носе у себи нуминозна осећања, каква изазива и Јосифов сан, који сневач не може а да не исприча браћи. Сан, дакле, указује да конфликт са браћом суштински узнемирава Јосифа и нарушава његову унутрашњу равнотежу.

Осим што на првом, заправо најповршнијем нивоу сан изражава Јосифову жељу да буде у центру и издигнут изнад браће, чему је узрок његова незрелост и егоизам, односно инфантилни став да му се сви морају дивити и волети га више него саме себе, на дубљем нивоу сан говори о унутрашњој, несвесној потреби сневача да се споји неспојиво и уједине супротности, односно да он и браћа превазиђу наизглед безнадежну раздвојеност и формирају хармонично јединство делова, попут круга у сну. Тако сан потврђује Јосифову несвесну тежњу за целовитошћу и заједништвом у оквиру породице.

Магични круг који образују Јосиф и браћа симбол је Сопства¹⁶ и природне целовитости. Мандала означава целовитост Сопства, па *на субјективном нивоу* сан говори да Јосиф без браће неће и не може постићи своју целовитост и успешно довршити процес индивидуације. Зато ће, када поново буду на окупу, ублажавајући манифестни садржај својих младалачких снова и њихов смисао на нивоу објекта, Јосиф рећи – „најважније је да нас опет има дванаест”¹⁷. Он никада неће изгубити из вида идеју да његово уздизање треба да прати мотив довођења браће за собом. Обасјати и утрети пут звезданим боговима, својој браћи, за Јосифа је увек био циљ и смисао сопственог живота.

Мандала представља архетип који подстиче, усмерава и коригује процес духовног одрастања личности, док истовремено указује и на крајњи циљ тог процеса. Она уједињује супротности – унутрашње и спољашње, путовање и циљ путовања, средиште и периферију, небо и земљу, а у овом случају Јосифа и његову браћу. Тако је овај снажан симбол, доминантан у сну, усмеравао и водио Јосифа на његовом путу индивидуације, па се сан не може посматрати само као узрок раздора и важан чинилац који ће довести до кулминације мржње браће

¹⁶ Сопство је средишњи архетип, који обухвата и свесни и несвесни део личности. Оно означава свеукупност психичких феномена у човеку, њихово јединство и целокупност и представља циљ човековог живота, односно најпотпунији је израз онога што називамо индивидуалношћу.

¹⁷ Т. Ман, *Јосиф Хранићев*, 474.

према Јосифу и узроковати његов пад, односно продају у ропство, већ и као наговештај њиховог будућег измирења и заједништва, које не само да је могуће већ је за сневача и *неојходно*.

Јосиф је осетио да његов сан има „неко своје посебно, далекосежно-усређујуће значење”, због чега му је било жао што се тако „исказан речима, чинио сразмерно испразним, штавише будаластим”¹⁸. Био је веома разочаран што му браћа нису поверовала ни речи, а наивно је мислио да када би их уверио да је то заиста сањао, њихове зловоље би нестало. Ма колико ова размишљања била иронично интонирана, у контексту тумачења сна она су заправо разумљива и оправдана, јер одражавају не само Јосифову искрену тежњу ка заједништву већ и слутњу да је оно могуће и оствариво. Јосиф је уверен да је причањем сна показао „искрено братско поверење” и да „није могуће да су му узели за зло то што је веровао у непоколебљивост њихове заједнице, јер га је управо та вера нагнала да им обзнани Божје мисли”. При томе, он није ни помислио да браћа „неће бити у стању да поднесу мисли Божје”¹⁹ и да се неће заједно са њим чудити и радовати, што је резултат Јосифове незрелости и одсуства осећаја за реалност, али и показатељ преплављености садржајем и нуминозношћу сна, који је одмах желео да подели са браћом.

Тако је Томас Ман, преузимајући снежни садржај из *Библије* и наглашавајући само *један* детаљ, битно изменио смисао Јосифовог сна и дао му додатну, за његов роман веома значајну димензију, која у *Библији* није присутна, па је чак и потпуно опречна садржају Јосифовог библијског сна.

*

Након *Сна о снојовима* Јосиф је уснио још један, заправо „исти сан”, само сада у „тако раскошном виду да је то била наглашена потврда а не само обично понављање приказања са сноповима”²⁰. Као што је први сан потврдио Јосифову изузетност и указао да заиста заслужује Рахилин вео, други представља небеску потврду „земаљског” клањања снопова, односно божанску потврду овоземаљских дешавања и јединство микро и макрокосмоса.

Сан о сунцу, месецу и звездама наставак је *Сна о снојовима*, а Јосиф га је уснио током звездане ноћи, на гувну, док је с браћом чувао још неовршене житарице. Међутим, приповедач одмах наглашава да те околности нису „објашњење сна, јер на питање одакле долазе снови не

¹⁸ Т. Ман, *Млади Јосиф*, 137.

¹⁹ Исто, 140.

²⁰ Исто, 145.

може се одговорити ако се каже да посматрање небеских војски пред спавање и те како утиче на облике сна, као и да су близина и заједничко спавање са неколицином од оних које је желео да увери у веродостојност свога сна (о сноповима, прим. О. Ж.), потајно, на подстицајан начин могли да делују на његов рад сна²¹.

Други сан, дакле, не треба посматрати као испуњење жеље и покушај да Јосиф увери браћу у веродостојност претходног, јер је и овај сан био само слика, па је „Јосиф, репродукујући га, био присиљен да га сведе на најједноставније и најкраће речи, а да га при томе уопште не развије као неко догађање, што баш није ишло наруку томе да га слушаоцу учини пријемчивим”²².

У другом сну, у ком је сада ноћ, Јосиф се налази на ђувну: „Видех: сунце, месец и једанаест илрабанаиша. Дошли су ми на њоклоњење. Дошли су и њоклонише се преда мном”²³.

Овај сан Јосиф је испричао браћи у очевом присуству. Јаков је чуо шкргутање зуба десеторице синова и зато строго прекорио Јосифа: „Каква је то сан који си ту уснио и шта то има да значи да сањаш и да нам причаш такве неукусне ствари? Зар ја и твоја мајка и твоја браћа треба да ти се поклонимо? Твоја мајка је мртва – тиме већ почиње цела ова сулудија, али има и превише тога да би тиме била и окончана. Стиди се! По мери људске памети то што си нам ту изнео толико је бесмислено... Дубоко сам разочаран у души што морам да видим да... још увек ниси више узнапредовао у разумевању Бога, те да још увек сањаш такве нечасне ствари, па пред оцем и браћом изиграваш будалу”²⁴.

Јаков је заправо био љут што Јосиф свој сан није поверио само њему, већ га је испричао пред браћом, и тиме додатно утицао на њихову мржњу, док се потајно радовао и интимно надао да сан заиста долази од Бога и „да су то била стварна, у облику сна исказана предосећања будуће величине, која је дете, у својој невиности, несвесно њихове далекосежности, изабрало”²⁵.

У сну Јосиф „смешта” себе и своју породицу на небо, међу бесмртне, при чему ће он заиста одиграти суштинску улогу за спас племена и постати централна личност у породици. Његово постигнуће превазићи ће биолошки ниво постојања, а Јосифову изузетност ће потврдити пут који ће прећи и резултати које ће постићи.

²¹ Исто, 145.

²² Исто, 146.

²³ Исто, 150.

²⁴ Исто, 150–151.

²⁵ Исто, 152.

Ипак, да на овај сан и изједначавања у њему не треба гледати буквално, указује и Јаковљева примедба да је садржај сна сулуд већ стога што је Јосифова мајка мртва, па се не може говорити о њеном клањању и симболичном покоравану сину. Заправо, у контексту Мановог романа посебно је значајно продубљивање значења и конотације које нису присутне у аналогном, Јосифовом библијском сну. Приповедач, наиме, каже да неће пропустити да помене разговор који је тог дана, уочи сна, Јосиф водио са Елијезером под дрветом подуке, а који се односио на судњи дан и коначну победу Бога, односно на тријумф Спаситеља „над паганским краљевима, звезданим силама и зодијачким боговима, које ће скршити и срушити, затворити у доњи свет, па онда стати славно и самостално да влада светом...”. „О томе је сањао Јосиф”, каже приповедач, али „му се при томе омакла и својеврсна детиња замена, тако да је дошло до поистовећења есхатолошког божанског јунака са његовом сопственом личношћу сневача, те је себе самог, дечака Јосифа, стварно угледао или штавише доживео као господара и заповедника свег светског тока који се обрће кроз зодијачки круг”.²⁶

Ман, дакле, Јосифов сан повезује са *Зодијаком* и његовом симболиком, и то на двојак начин. С једне стране, реч је о победи и тријумфу монотеизма, односно Јехове, а потом и Христа над паганским краљевима и боговима, док се, са друге стране, сâм Јосиф ставља у центар Зодијака и постаје његов господар и заповедник, односно Спаситељ, а у контексту романа онај који ће предводити браћу, звездане богове, на путу чији је циљ поновно заједништво.

Зодијак је кружног облика и подељен на дванаест делова, који представљају дванаест сазвежђа, а био је познат у Вавилону, Египту, Јудеји, Персији, Индији, Кини, Америци, Скандинавији. Верује се да реч Зодијак значи „сазвежђе живих бића”, мада се на Западу обично преводи као „животињски круг”, упркос томе што су у њему присутни и жена (Девица), мушкарац (Водолија) и два детета (Близанци).

Коментаришући Јосифов библијски сан о клањању снопова, а имајући у виду свеобухватну симболику жита из претходно сна, Мари Луиз фон Франц примећује да „то значи да му се клања све живо на Земљи; не само биљке већ и људи”²⁷. Ово потврђује и други Јосифов сан у Мановом роману, у ком је Јосиф господар и централна личност Зодијака, дакле свега живог.

Симболика жита из првог сна, у другом је замењена симболиком звезде, тачније трабаната који су звезде пратилице. Фигуративно, трабанти

²⁶ Исто, 146. Подвукла О. Ж.

²⁷ М. Л. фон Франц, нав. дело, 71.

су одани и послушни пратиоци, који живе и одржавају се тако што су у сенци, физичкој и духовној, неког знатног човека, а овде су изабрани као симбол и стога што су део Зодијака и чине његова сазвежђа.

Опет је реч о симболици круга и смени различитих фаза, о односима који владају у свемиру, а који су циклични и везани за сезонске преображаје, али и за пад у појавни свет и спасење из њега. Зодијак је точак живота и симбол хармоније мноштва и једног, а тиме опет симбол заједништва и измирења Јосифа и његове браће.

Оно што је у првом сну исказано симболиком жита, сада је, у другом, пренето на звезде. Класје жита, које је семе и храна бесмртности, као и симбол ускрснућа, у другом сну се преображава у звезде, које су опет симбол бесмртног и вечног дела људске психе, односно душе која не умире, јер након смрти ускрсава и сели се у виду звезде на небо. Изједначавање браће са звездама у Јосифовом сну сведочи и о њиховој бесмртности, која ће се остварити кроз народ који ће од њих настати, чиме ће бити испуњено Божије обећање и потврђен савез.

На колективном нивоу, сан најављује долазак Христа, са којим Ман више пута алузивно изједначава Јосифа, а који се, такође, доводи у везу са симболиком Зодијака. Јер, Христ је, попут других њему аналогних митолошких ликова, представљен као соларно-астрална концепција у виду сунчаног божанства. Између осталог, он лута по земљи у пратњи дванаест апостола, што је аналогно годишњем путу сунца кроз дванаест звезданих сазвежђа.

Јехова и Христ су потиснули сва паганска божанства и обожавање небеских тела, планета и звезда, које су пагани изједначавали са боговима и клањали им се. Стога се и сунце и месец, као најутицајније планете Зодијака, у Јосифовом сну клањају Јосифу, алузивно изједначеним са Спаситељем који ће доћи, а чији долазак, бригом за свој род и његов опстанак, Јосиф Хранитељ омогућава. Тиме сан, уз личну и породичну симболику, добија и општи смисао, што и јесте одлика архетипских снова, који осим индивидуалног, увек имају и колективни, општељудски значај.

Уметнички транспонујући библијске снове, уз наизглед незнатне допуне, благе модификације или нешто другачије акцентовање, Томас Ман у тетралогiji о Јосифу кроз сневне садржаје даје карактеризацију својих јунака, предочавајући нам њихову психологију и несвесну мотивацију, при чему увек акценат више ставља на оно што је унутрашње него на спољашња дешавања. Јер, за Јакова и Јосифа снови су најважнији водичи ка јасно одређеним, спољашњим циљевима, али и ка унутрашњем самоостварењу и сопственом средишту. Путем снова они сазнају за шта су *позвани*, односно шта им је *дато* и уједно шта им је *задато*. Тако снови постају кључни за делање и реа-

лизацију великих потенцијалних могућности сневача, водећи их ка остварењу сопствене судбине и Божијих планова, али пре и више од свега ка стварању и кристалисању трајног, вечног, суштинског бића Јакова и Јосифа, а тиме и њихове бесмртности.